

Siatkowski, Janusz

Sprawozdanie z działalności Towarzystwa : Sprawozdanie z działalności Wydziałów TNW : Wydział I językoznawstwa i historii literatury : Streszczenia : Wpływ języka polskiego na język i gwary niemieckie

---

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 51, 55-56

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

regiem faktów szczegółowych) miało na celu ukazanie w sposób możliwie pełny i bezstronny wielości zagadnień ukrytych w pytaniu „kaszubszczyzna — język czy dialekt?”. Odpowiedź na to pytanie jest ściśle uzależniona od doboru branych pod uwagę kryteriów, rozważania zaś niejednokrotnie wykraczają poza problematykę natury wyłącznie naukowej.

Janusz Siatkowski

WPLYW JĘZYKA POLSKIEGO NA JĘZYK I GWARY NIEMIECKIE

Ogółowi Polaków i Niemców wpływ języka polskiego i innych języków słowiańskich na język i gwary niemieckie jest znany bardzo słabo.

Literatura fachowa na ten temat jest jednak dosyć bogata. O wpływach słowiańskich na gwary niemieckie i potoczny język niemiecki różnych regionów sąsiadujących z obszarem językowym słowiańskim lub będących rezultatem germanizacji terenów wcześniej słowiańskich pisano już dawno. Należy tu wymienić takich autorów, jak K. Weinhold (1852), H. Schuchardt (1885), H. Hoffman (1910), A. Kleczkowski (1913, 1931), W. Ziesemer (1923, 1924) i inni. Pierwszą, jeszcze bardzo niedoskonałą, syntezę wpływów słowiańskich na współczesny niemiecki język literacki dał Ph. Wick (*Die slawischen Lehnwörter in der neuhochdeutschen Schriftsprache*, Marburg 1939).

Po wojnie ukazało się wiele cennych opracowań omawiających głównie wpływy języków zachodniosłowiańskich na gwary i regionalną niemczyznę na terenach sąsiadujących z tymi językami, a także szereg studiów wyrazowych obejmujących cały obszar języka niemieckiego. Szczególnie cenne są prace takich autorów, jak H. Teuchert, H. H. Bielfeldt (*Die slawischen Wörter im Deutschen. Ausgewählte Schriften 1950–1978*, Leipzig 1982), E. Eichler (np. *Etymologisches Wörterbuch der slawischen Elemente im Ostmitteldeutschen*, Bautzen 1965), R. Olesch, K. Müller, W. Steinhäuser, współpracownicy *Niemieckiego atlasu językowego*, G. Bellmann (*Slavoteutonica. Lexikalische Untersuchungen zum slawisch-deutschen Sprachkontakt im Ostmitteldeutschen*, Berlin—New York 1971; z najpełniejszą bibliografią prac poświęconych temu zagadnieniu).

Polonizmy występujące w języku niemieckim można podzielić na kilka grup, w zależności od ich upowszechnienia na niemieckim obszarze językowym.

Stosunkowo nieliczne polonizmy weszły do ogólnego języka niemieckiego. Należą tu m.in. *Grenze* 'granica' (od XIII w.), *Gurke* 'ogórek' (od XVI w.), *Masurka* 'taniec ludowy' (od XVIII w.), *Pulk*, *Ulan*, *Pekesche* (za pośrednictwem polskim z węgierskiego), *Wildschur*, *Litewka*, *Ulanka*, *Kontusche* (za pośrednictwem polskim z węgierskiego), *pomale*, *pomadiġ* 'powoli' i inne.

Niektóre polskie pożyczki szeroko znane są w niemieckim języku potocznym, jak np. *dalli* 'dalej, naprzód, szybko' (na całym obszarze językowym niemieckim poza Bawarią) z polskiego *dalej*, *Kaleika machen* 'robić kłopoty', 'stwarzać komplikacje' nawiązujące do pol. *kolejka*.

Szereg polonizmów występowało w przeszłości w języku kancelaryjnym

Zakonu Krzyżackiego, jak *kobel* 'kobyła, szkapą', *kose* 'koza', *prowoł* 'miejsce dla koni wierzchowych' z pol. *przewód*, *dubas* 'szeroka łódź towarowa używana na Wiśle', pożyczki pol. *gryka* i inne. To samo dotyczyło w pewnym stopniu Śląska.

Zdecydowana większość polonizmów w języku niemieckim ma charakter gwarowy. Dotyczyło to zwłaszcza Śląska i danych dialektów pruskoniemieckich. Na terenach tych setki polskich pożyczek leksykalnych były znane gwarom niemieckim. O wielkim nasileniu wpływów polskich na dialekty pruskoniemieckie świadczą zapożyczenia nawet polskich elementów słowotwórczych (sufiksy *-ak*, *-ski*, *-cki*, *-usche*, *-uschke*), które łączyły się z niemieckimi podstawami. Powstawały też hybrydy typu *billewer* 'byle kto', *billewi* 'byle jak'.

Jest rzeczą zupełnie zrozumiałą, że na dawnym pograniczu językowym polsko-niemieckim musiały zachodzić wpływy dwustronne. Obecnie wydawane niemieckie słowniki regionalne dostarczają wiele nowego materiału dotyczącego dawnych wpływów języka polskiego na niemiecki, pozwolą też ściślej określić rzeczywiste źródło (polskie, łużyckie, czeskie) wielu sławizmów w języku niemieckim.

Józef Magnuszewski

FENOMEN PRAGI (Z PROBLEMÓW CENTRUM KULTURALNEGO)

Jest kilka przesłanek ogólnych, by mówić o fenomenie Pragi jako centrum kulturalnego. Już w prorocztwie Libuszy osnuta nimbem „miasta wielkiego, którego sława sięga gwiazd”, Praga, jedyna w Słowiańszczyźnie, pozostawała stale, przez wieki stolicą narodu. Jednocześnie, z racji swego położenia na ruchliwych szlakach handlowych, była miejscem współżycia różnych wspólnot: czeskiej, skupionej wokół grodu—siedziby najwyższej władzy politycznej i kościelnej, i powstałych na przeciwnym brzegu Wełtawy osad kupieckich — żydowskiej i niemieckiej. Ponadto była w pierwszych wiekach czeskiej historii usytuowana na styku dwu kręgów kulturalnych: łacińsko-rzymskiego i grecko-bizantyjskiego, co znalazło odbicie w przebiegu chrystianizacji kraju. Ten ostatni czynnik, swoistej „dwoistości”, ustąpił (nie bez śladów) u schyłku XI stulecia przed orientacją łacińsko-rzymską, ale dwa pierwsze z wymienionych wyżej — pozostały.

W średniowieczu Praga wzrosła najpierw, pod rządami Przemysławów, jako stolica państwa czeskiego, które stało się środkowoeuropejską potęgą; potem za dynastii Luksemburskiej, jako stolica Cesarstwa, nabrała znaczenia europejskiej metropolii, centrum wielkiej polityki, życia kulturalnego i umysłowego (uniwersytet założony 1348), miejsca bliskich związków czesko-niemieckich.

Czasy husyckie przyniosły Pradze na okres dłuższy zdecydowaną dominację żywiołu czeskiego, przy równoczesnej utracie pozycji międzynarodowej. W skali czeskiej jednak była ona wtedy i później, w drugiej połowie XV oraz w XVI stuleciu głównym centrum życia politycznego, ścierania się różnych jęgo